

Tiesību sevi neapsūdzēt pamatojums

The Justification of the The Right not to Incriminate Oneself

Mg. iur. Irēna Nesterova

LU Juridiskās fakultātes doktora zinātniskā grāda pretendente
E-pasts: Nesterova.Irena@gmail.com

Raksta mērķis ir atklāt tiesību sevi neapsūdzēt nozīmi, t. i., atbildēt uz jautājumu, kāpēc šīs tiesības ir nepieciešamas. Autore secina, ka tiesībām sevi neapsūdzēt ir divējāda nozīme. Pirmkārt, kā procesuāla rakstura tiesības tās palīdz nodrošināt, lai nevainīgas personas netiktu atzītas par vainīgām noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Otrkārt, tiesības sevi neapsūdzēt kā tiesības pēc būtības nodrošina, lai kriminālprocess tiktu veikts, ievērojot iepriekš pieņemtus tiesiskus un morāles normām atbilstošus noteikumus, un tādējādi veicina cilvēktiesību ievērošanu un visas tiesiskās sistēmas aizsardzību.

Atslēgvārdi: cilvēktiesības, kriminālprocesuālās tiesības, kriminālprocesuālais taisnīgums, nevainīguma prezumpcijas princips, tiesības sevi neapsūdzēt, tiesības uz taisnīgu tiesu.

Satura rādītājs

<i>Ievads</i>	145
1. <i>Nevainīgu personu aizsardzība</i>	148
2. <i>Tiesiskuma nodrošināšana</i>	153
<i>Kopsavilkums</i>	156
<i>Izmantoto avotu saraksts</i>	157
<i>Atsauces un piezīmes</i>	159
<i>Summary</i>	164

Ievads

Tiesības sevi neapsūdzēt ir vienas no pretrunīgākajām un neskaidrākajām kriminālprocesuāla rakstura cilvēktiesībām.¹ To būtiskākie elementi – tiesības netikt piespīestam liecināt pret sevi un atzīt vainu – ir noteikti starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos (Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām² 14. panta trešās daļas “g” punktā, Romas Starptautiskās krimināltiesas statūtu³ 55. panta pirmās daļas “a” punktā un 67. panta pirmās daļas “g” punktā). Lai gan tiesības sevi neapsūdzēt nav tieši noteiktas Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā⁴ (turpmāk – ECTK), Eiropas Cilvēktiesību Tiesa (turpmāk – ECT) ir atzinusi, ka tās ir vispārēji atzīts starptautisks princips, kas izriet no ECTK 6. pantā ietvertā taisnīgas tiesas principa.⁵ ECT praksē paustās atziņas attiecībā uz tiesību sevi neapsūdzēt saturu ir radījušas plašas diskusijas par šo tiesību pamatojumu. ECT lietā *Funke pret Franciju* (*Funk v. France*) norāda, ka tiesības sevi neapsūdzēt ietver tiesības nesniegt

dokumentus, ja iestāde nav pārlicināta par to eksistenci.⁶ Savukārt lietā *Saunderss pret Lielbritāniju (Saunders v. United Kingdom)* ECT vērs uzmanību, ka tās neietver tiesības nesniegt pierādījumus, kas pastāv neatkarīgi no personas gribas, piemēram, dokumenti, kas iegūti saskaņā ar orderi, asins un elpas paraugi.⁷

ECT tiesību sevi neapsūdzēt pamatojumu pirmo reizi aplūko lietā *Džons Marrejs pret Lielbritāniju (John Murry v. United Kingdom)*, kurā tā atzīst: “Sniedzot apsūdzētajam aizsardzību pret neatbilstošu varas iestāžu piespiešanu, šī imunitāte palīdz novērst taisnīguma kļūdas un nodrošina 6. panta mērķus.”⁸ Tālāk šī doma tiek attīstīta lietā *Saunderss pret Lielbritāniju*, kurā ECT norāda:

“Tiesības sevi neapsūdzēt jo īpaši paredz, ka kriminālvajāšanā lietu pret apsūdzēto mēģina pierādīt bez tādu pierādījumu izmantošanas, kas iegūti, pielietojot piespiešanas vai apspiešanas metodes, neievērojot apsūdzētā gribu. Šajā nozīmē tiesības ir cieši saistītas ar nevainīguma prezumpciju [...]. Tiesības sevi neapsūdzēt pirmām kārtām ir saistāmas tomēr ar apsūdzētās personas gribas klusēt respektēšanu.”⁹

Tātad ECT atzīst divus tiesību sevi neapsūdzēt pamatojumus:

- 1) palīdzēt novērst taisnīguma kļūdas;
- 2) sasniegt ECTK 6. panta mērķus.

Tajā pašā laikā ECT atziņas nesniedz atbildi uz jautājumu, kas ir šie ECTK 6. panta mērķi, kurus palīdz nodrošināt tiesības sevi neapsūdzēt. Tāpat nav skaidrs, vai nepieciešamība respektēt apsūdzētā gribu, kas, kā norāda tiesnesis Martens (*Marten*) atšķirīgajās domās,¹⁰ ir saistīta ar cilvēka cieņas un autonomijas ievērošanu, būtu atzīstama par patstāvīgu pamatojumu.

Ārvalstu tiesību zinātnieku darbos ir izstrādāti daudzi tiesību sevi neapsūdzēt pamatojumi, vienlaikus šīs tiesības ir daudz kritizētas.¹¹ Biežāk norādīti pamatojumi, ka tiesības sevi neapsūdzēt:

- 1) nodrošina, lai, iegūstot pierādījumus, netiktu pārkāptas personas cilvēktiesības, jo īpaši spīdzināšanas un pazemošanas aizlieguma princips;¹²
- 2) pasargā personu no nežēlīgas izvēles (*cruel choices* – angļu val.) tikt sodītai par nesadarbošanos, sniegt apsūdzošus pierādījumus vai melot, riskējot tikt sauktai pie atbildības par nepatiesas liecības sniegšanu;¹³
- 3) aizsargā nevainīgas personas;¹⁴
- 4) palīdz atklāt noziedzīgus nodarījumus;¹⁵
- 5) motivē procesa virzītāju iegūt pierādījumus;¹⁶
- 6) izriet no nevainīguma prezumpcijas principa;¹⁷
- 7) aizsargā cilvēka cieņu un autonomiju;¹⁸
- 8) aizsargā personas privātumu;¹⁹
- 9) nodrošina, ka persona netiek piespiesta nodarīt sev nopietnu kaitējumu;²⁰
- 10) aizsargā personas izvēles brīvību sadarboties un palīdzēt atklāt noziedzīgus nodarījumus;²¹
- 11) kompensē efektīvu procesuālo garantiju nenodrošināšanu pirmstiesas procesā.²²

Tomēr tiesību doktrīnā bieži tiek norādīts, ka tiesības sevi neapsūdzēt ir ļoti grūti vai pat neiespējami pamatot.²³ Minēto teoriju galvenais trūkums ir tas, ka tās pārsvarā ir izvīzītas, lai pamatotu tikai atsevišķus tiesību sevi neapsūdzēt satura elementus, nevis lai atklātu to kopējo nozīmi.

Ņemot vērā, ka tiesības sevi neapsūdzēt izriet no vispārīgā taisnīgas tiesas principa, vispirms ir nepieciešams noskaidrot, kādi ir kriminālprocesuāla rakstura taisnīgas tiesas elementu kopējie mērķi un nozīme, kas pēc tam ļauj izvērtēt, kādā

veidā tiesības sevi neapsūdzēt veicina to sasniegšanu. Turklāt šāda pieeja izriet arī no iepriekš aplūkotās ECT prakses, kurā tiek vērsta uzmanība, ka tiesības sevi neapsūdzēt palīdz sasniegt ECTK 6. panta mērķus.

Pirmkārt, taisnīgas tiesas kriminālprocesuāla rakstura elementi, to starpā tiesības sevi neapsūdzēt, kā procesuāla rakstura tiesības ir nepieciešamas, lai varētu sasniegt taisnīgumu kā kriminālprocesa mērķi. Zinātniece Sjūzena Īstone (*Susan Easton*) norāda, ka diskusija par to, vai tiesības sevi neapsūdzēt ir nepieciešams aizsargāt, atspoguļo konfliktu starp noziedzības kontroles modeli (*crime control* – angļu val.) un pienācīga procesa modeli (*due process* – angļu val.). Zinātnieki, kas aizstāv tiesību sevi neapsūdzēt nozīmi, uzsver nepieciešamību aizsargāt apsūdzētā tiesības, kas atspoguļo vērtības, kuras ietver taisnīgums un nevainīguma prezumpcija. Savukārt tie, kas dod priekšroku noziedzības novēršanas modelim, teiktu, ka tiesības aizsargā vainīgās personas un atvieglo noziedzniekiem manipulēšanu ar kriminālprocesa sistēmu.²⁴ Balstoties uz atšķirīgajām interesēm, kuras nepieciešams primāri aizsargāt kriminālprocesā, Herberts Pakers (*Herbert L. Packer*, 1925–1972) ir izstrādājis divus pretējus kriminālprocesa teorētiskos modeļus: noziedzības kontroles modeli un pienācīga procesa modeli. Pirmais modelis par primārām atzīst kārtības un drošības nodrošināšanas un efektīvas tiesvedības aizsardzības intereses un ietver noteikumus, kas ļauj izmeklētājiem efektīvi atklāt noziedzīgus nodarījumus. Savukārt otrais modelis ir balstīts uz personas tiesību aizsardzību kriminālprocesa laikā, kuru mērķis ir pēc iespējas nodrošināt uzticamu pierādījumu vākšanu un samazināt kļūdu iespēju.²⁵ Mūsdienās ir atzīts otrais modelis, kas paredz, ka, lai gan noziedzīgu nodarījumu atklāšana un personas saukšana pie atbildības ir būtiska, tā ir jāsasniedz caur atbilstošu procesu.²⁶ Darba turpinājumā atklāts, ka tiesības sevi neapsūdzēt būtiski palīdz samazināt taisnīguma kļūdas.

Otrkārt, tiesības sevi neapsūdzēt līdzās citiem taisnīgas tiesas elementiem ir nepieciešamas, lai nodrošinātu tiesiskumu (*promoting the rule of law; pursuit substantial fairness* – angļu val.). Proti, tām ir arī patstāvīga nozīme jeb tās ir tiesības pēc būtības. Tiesību uz taisnīgu tiesu patstāvīgs mērķis ir aizsargāt cilvēktiesības. Zinātnieki Endrjū Ešvorts (*Andrew Ashworth*) un Maiks Redmains (*Mike Redmayne*) atzīst, ka kriminālprocesā ir jānodrošina uz tiesībām balstīta pieeja, t. i., cilvēktiesību ievērošana ir kriminālprocesa patstāvīgs mērķis, kas procesā jānodrošina vienlaicīgi ar taisnīgumu, notiesājot vainīgas un attaisnojot nevainīgas personas.²⁷ Tāpat tiesības uz taisnīgu tiesu ir nepieciešamas, lai aizsargātu tiesisko sistēmu. Sāra Samersa (*Sarah Summers*) atzīst, ka tiesību uz taisnīgu tiesu kriminālprocesuālie elementi ir kļuvuši par sinonīmu procesuāla rakstura garantijām, uzskatot, ka tiesiskums var tikt nodrošināts bez procesuālās sistēmas institucionālās formas.²⁸ Šāda pieeja neņem vērā tiesību materiālo nozīmi, kas atklājas vēsturiskā un empīriskā kontekstā, un atspoguļo nevienlīdzīgās attiecības starp indivīdu un valsti, kur indivīds vājākā pusē.²⁹ Uz tiesībām balstīta pieeja nosaka, ka valsts darbībai pret personu ir jāatbilst iepriekš ieviestiem tiesiskiem standartiem, kuri spēj regulēt procesu un atspoguļo sabiedrībā pastāvošos morālos principus.³⁰ Šī pieeja ir balstīta uz vienlīdzības principu, nodrošinot, ka šie standarti tiek attiecināti vienādi uz visām personām, nepieļaujot valsts patvaļu.³¹ Turklāt valsts darbībai uzliktie tiesiskie standarti ir veidoti, lai aizsargātu cilvēka cieņu kā demokrātiskas sabiedrības augstāko vērtību, kā arī lai nodrošinātu citu cilvēktiesību aizsardzību.

Raksta turpinājumā autore atklās, kādā veidā tiesības sevi neapsūdzēt palīdz nodrošināt abus minētos mērķus, vienlaicīgi izvērtējot dažādos ārvalstu tiesību zinātnieku darbos norādītos atšķirīgos viedokļus attiecībā uz šo tiesību nepieciešamību.

1. Nevainīgu personu aizsardzība

Arvalstu tiesību zinātnieku darbos kā galvenais arguments pret tiesību sevi neapsūdzēt aizsardzību tiek norādīts, ka minētās tiesības ne tikai neaizsargā nevainīgas personas, bet arī būtiski apgrūtina procesa virzītājiem noziedzīgu nodarījumu atklāšanu un palīdz izvairīties no kriminālatbildības un soda vainīgajām personām. Pazīstamākais tiesību sevi neapsūdzēt kritiķis ir 19. gadsimta angļu tiesību zinātnieks Džeremijss Bentams (*Jeremy Bentham*, 1748–1832).³² Zinātnieks norāda, ka noteikumi, kas aizsargā apsūdzēto no pierādījumu sniegšanas, kalpo vienīgi noziedznieku un citu ļaundaru (*evil-doers* – angļu val.), kā arī advokātu interesēm un nav saistīti ar nevainīgu personu aizsardzību.³³ Ja noziedzniekiem tiktu piedāvāts izstrādāt noteikumus, kas viņus aizsargā, tie būtu pirmie noteikumi, kas tiktu pieņemti.³⁴ Neizbēgamas sekas privilēģijai klusēt ir tas, ka tiek izslēgts visticamākais patiesības pierādījums, kas ir pieejams tikai apsūdzētajai personai. Tādējādi tā ir neracionālu aizspriedumu produkts, kurai nav atrodams pārliecinošs pamatojums.³⁵

Tiesību zinātniece S. Īstone norāda, ka Dž. Bentama teorija mūsdienās nav pamatota. Dž. Bentams kā galveno kriminālprocesa mērķi atzina patiesības noskaidrošanu un uzskatīja, ka atsaukšanās uz cilvēktiesību ievērošanas prasību, kas ir pretrunā ar šo mērķi, nav pārliecinoša.³⁶ Lai gan zinātnieks uzskatīja, ka nevainīgu personu sodīšana nodara daudz lielāku ļaunumu nekā vainīgo attaisnošana, tajā pašā laikā viņš ignorēja to, ka apsūdzētā liecības nav uzticamas.³⁷ Tiesību zinātniece vērs uzmanību, ka Dž. Bentama viedoklis ir jāskata kopsakarā ar viņa aso kritiku pret pierādījumu nepieļaujamības noteikumiem (*exclusionary law* – angļu val.) kopumā, turklāt tas tiek attiecināts vienīgi uz tiesas procesu. 19. gadsimta sākumā vēl nepastāvēja efektīva izmeklēšanas sistēma, lai kontrolētu noziedzību, salīdzinājumā ar mūsdienām, kad pastāv plašas iespējas iegūt pierādījumus, kas pastāv neatkarīgi no personas gribas. No mūsdienu viedokļa raugoties, diez vai ir pamatoti apgalvot, ka tad, ja persona nesniedz pierādījumus, ir neiespējami atklāt noziedzīgu nodarījumu.³⁸

Dž. Bentama teorijas galvenais trūkums ir tas, ka tā prezumē – ja apsūdzētajam būs pienākums sniegt liecības, tad tās būs patiesas. Mūsdienās vairs netiek apšaubīts, ka personas, kas tiek apsūdzētas par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ir personiski ieinteresētas lietas iznākumā. Viņām ir motivācija melot, lai izvairītos no kriminālatbildības, tāpēc sniegtajām liecībām ir zema ticamība. Tiesību doktrīnā, lai pamatotu tiesības sevi neapsūdzēt, ir izvirzīti t. s. veltīguma un neuzticamības (*futility and unreliability* – angļu val.) argumenti. Tiesību zinātnieks Džons Henrijs Vigmors (*John Henry Wigmore*, 1863–1943) norāda, ka nav iespējams garantēt, ka apsūdzētais runās taisnību, ko nosaka pašsaglabāšanās instinkts, tāpēc ir veltīgi spiest personu liecināt.³⁹

ASV tiesības sevi neapsūdzēt tika sākotnēji pamatotas, norādot, ka tās aizsargā personas no nežēlīgas izvēles tikt sodītam par nesadarbošanos, sniegt apsūdzošus pierādījumus vai melot, pastāvot riskam, ka par to tiks sauktas pie atbildības par nepatiesas liecības sniegšanu.⁴⁰ Tas saistāms ar viduslaikos pastāvošo reliģisko uzskatu, ka ir morāli nepareizi piespiest personas melot, dodot zvērestu, jo tādējādi tiek izdarīts noziegums Dieva priekšā.⁴¹ Dž. Bentams noraida nežēlīgas izvēles pamatojumu kā “vecas sievas argumentāciju” (*old woman's reasoning* – angļu val.).⁴² Arī mūsdienu tiesību doktrīnā minētā teorija ir kritizēta, norādot, ka tā aizsargā tikai vainīgas personas. Nevainīgas personas netiek nostādītas šādas cietsirdīgas vai neētiskas izvēles priekšā, jo tās var sniegt patiesas liecības, savukārt vainīgas personas nevar sūdzēties, ka sabiedrība tām neļauj izbēgt no apsūdzības, nesniedzot

pierādījumus.⁴³ Mūsdienās šī teorija ir attīstīta citā virzienā, atzīstot nevis nepieciešamību aizsargāt personu, bet gan aizsargāt efektīvu krimināllietu atklāšanu, ko var traucēt personas nepatiesas liecības.

Tiesību zinātnē ir pausti pretēji viedokļi par to, vai tiesības sevi neapsūdzēt, garantējot, ka persona nesniedz nepatiesas liecības, palīdz vai traucē atklāt noziedzīgus nodarījumus. Zinātnieki Daniels Zeidmans (*Daniel J. Seidmann*) un Aleks Šteins (*Alex Stein*), izmantojot uz loģiku balstītu pieeju, pamato tēzi, ka tiesības klusēt var aizsargāt nevainīgas personas. Viņi norāda – ja netiktu nodrošinātas minētās tiesības, tas iedrošinātu runāt vainīgas personas, tādējādi izmeklētājiem būtu grūtāk nošķirt vainīgas personas, kas melo, no nevainīgām personām, kas saka patiesību. Līdz ar to vainīgie tiktu sajaukti ar nevainīgām personām, un izmeklētāji izslēgtu nevainīgu personu attaisnojošas liecības.⁴⁴

Zinātniece S. Īstone atbalsta D. Zeidmana un A. Šteina teoriju, norādot, ka tiesību klusēt nodrošināšana var palīdzēt patiesības atklāšanai, jo personas liecības izmantošana, lai pamatotu lietu pret viņu, var novest pie citu pierādījumu neatklāšanas un pavājināt izmeklēšanas efektivitāti, kā arī veicināt neatbilstošu policijas darbību.⁴⁵

Minētā teorija ir daudz kritizēta, cita starpā norādot, ka arī nepatiesas liecības un izvairīšanās no liecību sniegšanas var palīdzēt noskaidrot vainīgo personu.⁴⁶ Zinātnieks M. Redmains norāda, ka D. Zeidmana un A. Šteina teorija ir apšaubāma, ciktāl tā apgalvo, ka minēto tiesību atcelšana ļaus procesa virzītājiem mazāku svaru piešķirt liecībām. Ticamāk ir, ka neatkarīgi no procesuālajiem noteikumiem izmeklētāji par nenozīmīgāku uzskatīs apstākli, ka persona liecina, bet vairāk uzmanības veltīs liecību saturam un to saskaņai ar citiem pierādījumiem. M. Redmains vērs uzmanību uz to, ka praksē lielākā daļa apsūdzēto izvēlas liecināt un tiesības klusēt tiek izmantotas ļoti reti. Tomēr viņš norāda, ka tiesību sevi neapsūdzēt ierobežošana, piemēram, atļaujot tiesai izdarīt nelabvēlīgus secinājumus par personas vainu, maz palīdzētu atklāt vainīgos, jo vainīgie parasti sniegs nepatiesas liecības, nevis atzīsies un bieži nebūs viegli šos melus pierādīt. Tādējādi viņš secina, ka tiesību klusēt atcelšana daudz nepalīdzētu precīzāk noskaidrot lietas faktiskos apstākļus.⁴⁷ Autore piekrit zinātnieka viedoklim, ka tiesību sevi neapsūdzēt atcelšana vai ierobežošana nepalīdzēs sasniegt kriminālprocesa mērķi – efektīvāk atklāt noziedzīgus nodarījumus.

Turklāt tiesības sevi neapsūdzēt palīdz novērst gadījumus, kad nevainīgas personas tiek atzītas par vainīgām noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Pirmkārt, tiesības sevi neapsūdzēt šaurākā procesuālā nozīmē aizsargā nevainīgas personas, aizliedzot izmantot prettiesiskas piespiešanas metodes, lai panāktu liecību sniegšanu un vainas atzīšanu, jo piespiešanas rezultātā arī nevainīgas personas var atzīt vainu un sniegt apsūdzēšanas liecības.

Ja kā piespiešanas metode tiek izmantota spīdzināšana, pazemošana vai citāda cietsirdīga izturēšanās, pastāv liels risks, ka persona atzīs vainu un sniegs nepatiesas sevi apsūdzēšanas liecības, nebūda vainīga. Arī citas prettiesiskas piespiešanas metodes var ietekmēt sniegto pierādījumu ticamību. Tiesību zinātnieki E. Ešvorts un M. Redmains norāda, ka nevar izslēgt iespēju, ka, lai iegūtu liecības vai panāktu vainas atzīšanu, tiek izmantoti prettiesiski paņēmieni, piemēram, agresīva un psiholoģiski vardarbīga pratināšana, maldināšana par lietā esošajiem pierādījumiem.⁴⁸ Procesā virzītājiem ir tiesības pielietot dažādu veidu psiholoģiskus tehniskos pratināšanas paņēmienus, lai iegūtu liecības, tomēr ar nosacījumu, ka tie ir tiesiski. Prettiesisku paņēmieni lietošanas rezultātā pierādījumiem zūd ticamība.

Tiesības sevi neapsūdzēt kā procesuāla rakstura tiesības plašākā nozīmē nodrošina nevainīgu personu aizsardzību ne tikai tad, ja tiek izmantotas prettiesiskas piespiešanas metodes, bet arī gadījumos, kad personas sniedz nepatiesus apsūdzošus pierādījumus vai nepatiesi atzīst vainu, uzskatot, ka pretējā gadījumā iestāsies nelabvēlīgas sekas, vai neapzinoties to nozīmi un sekas, kā arī gadījumā, ja personas nesniedz pierādījumus. Tiesības sevi neapsūdzēt šajā nozīmē nodrošina, ka pierādījumi tiek atbilstoši pārbaudīti un izmantoti, lai konstatētu personas vainu, kā arī aizsargā pret nepamatotu secinājumu izdarīšanu, ja persona nesniedz pierādījumus.

Minētajā nozīmē tās ir skatāmas kopsakarā ar nevainīguma prezumpcijas principu, kā arī tiesībām uz aizstāvību un procesuālās līdzvērtības principu. Gan ārvalstu, gan Latvijas tiesību zinātnē ir atzīts, ka tiesības sevi neapsūdzēt ir cieši saistītas ar nevainīguma prezumpcijas principu.⁴⁹ Arī ECT norāda, ka šo tiesību pamatojums ir saistīts ar nevainīguma prezumpcijas principu.⁵⁰ Tajā pašā laikā daži tiesību zinātnieki pauž viedokli, ka šī saistība ir nepietiekama un tiesības sevi neapsūdzēt neietekmē nevainīguma prezumpcijas principa mērķu sasniegšanu.⁵¹

Nevainīguma prezumpcija ir pamatoti atzīta par krimināltiesību un kriminālprocesa centrālo principu.⁵² Tā ir ietverta ECTK 6. panta otrajā daļā, Latvijas Republikas Satversmes⁵³ 92. panta otrajā teikumā un kā kriminālprocesa pamatprincips noteikta Kriminālprocesa likuma⁵⁴ 19. pantā. Ārvalstu tiesību doktrīnā tiek atzīts, ka nevainīguma prezumpcijas principam ir divi aspekti. Pirmkārt, tas paredz pierādīt personas vainu, izslēdzot saprātīgas šaubas. Tā ir vienkāršākā un vairāk pazīstamā nozīme. Otrkārt, nevainīguma prezumpcija tiek skatīta kā vispārīgāks princips, ka pret apsūdzēto, cik vien iespējams, jāizturas kā pret nevainīgu personu. Plašākā nozīmē tas ietver virkni noteikumu, kuru mērķis ir nodrošināt taisnīgumu attiecībā pret apsūdzēto.⁵⁵

Tiesības sevi neapsūdzēt ir saistītas ar nevainīguma prezumpcijas noteikumiem, kas nosaka personas sniegto liecību kā pierādījumu izmantošanu turpmākā procesā. Tās ietver aizliegumu izmantot pierādījumus, kas iegūti, lietojot prettiesiskas piespiešanas metodes, kuru dēļ iegūtajiem pierādījumiem ir zudusi ticamība.

Tomēr ne tikai šādā gadījumā iegūtie pierādījumi var nebūt ticami. Nevainīgas personas var sniegt nepatiesus apsūdzošus pierādījumus vai atzīt vainu, uzskatot, ka pretējā gadījumā iestāsies nelabvēlīgas sekas, vai arī neapzinoties sniegto pierādījumu un vainas atzīšanas nozīmi un sekas. Tāpat nevar izslēgt iespēju, ka persona iesniedz dokumentus, kas satur nepatiesu vai nepilnīgu informāciju, ja tā neapzinās to nozīmi.

Turklāt nepatiesi sevi apsūdzēt var ne tikai personas, kas tiek apsūdzētas noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet arī liecinieki, tāpēc arī viņiem ir tiesības neliecināt pret sevi. Tomēr šādā gadījumā nepatiesas apsūdzības risks, kā arī iespēja, ka tiks piemērotas prettiesiskas piespiešanas metodes, ir zemāks, tāpēc viņiem ir pienākums liecināt un sniegt patiesas liecības.

Lai aizsargātu nevainīgas personas, ir jāievēro vairāki no nevainīguma prezumpcijas izrietoši noteikumi:

- 1) personas vaina ir jāpierāda atbilstoši pierādīšanas standartam "saprātīgu šaubu izslēgšana";
- 2) vainas atzīšana un personas apsūdzošās liecības ir jāapstiprina ar citiem lietā esošiem pierādījumiem;
- 3) visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, jāvērtē par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību.

Minētie noteikumi nodrošina, ka procesa virzītājs var izmantot personas sniegtos pierādījumus un vainas atzīšanu atbilstošā veidā, pēc iespējas samazinot risku, ka tādējādi nevainīga persona var tikt atzīta par vainīgu.

Tiesības sevi neapsūdzēt ir cieši saistītas ar nevainīguma prezumpcijas principu, arī ietverot noteikumus, kas aizsargā nevainīgas personas, kas nesniedz liecības vai citus pierādījumus lietā. Nevainīgas personas var sevi nepatiesi apsūdzēt, arī nesniegdot liecības vai dokumentus. Iemesli tam var būt dažādi, piemēram, lai neapkaunotu sevi vai savu ģimeni, lai nesniegtu informāciju par privāto dzīvi, jo īpaši, kad tā uzskata, ka liecības nevar palīdzēt atklāt noziedzīgu nodarījumu.⁵⁶ Minētajos gadījumos tiesības sevi neapsūdzēt nodrošina, ka netiek izdarīti nepamatoti secinājumi par personas vainu, ja persona izvēlas klusēt.

Turklāt tiesības sevi neapsūdzēt ietver aizliegumu izdarīt nepamatotus secinājumus arī tad, ja netiek iesniegti dokumenti un citi pierādījumi, bet iestādei nav pārliecības jeb tā nav droša, ka šie pierādījumi pastāv un ka personai tie ir pieejami. Nevainīga persona var tikt nepamatoti apsūdzēta, ja viņai tiek pieprasīti pierādījumi, kuru tai vienkārši nav. Ja iestādei nav pamata uzskatīt, ka personai ir konkrēti dokumenti vai citi pierādījumi, tad no apstākļa, ka persona tos nesniedz, nevar izdarīt secinājumus, ka persona vēlas slēpt apsūdzošus pierādījumus. Šādā gadījumā nevainīga persona var tikt nepamatoti apsūdzēta, ja pierādījumu nesniegšana tiek neatbilstoši vērtēta kā personas vainas pierādījums.

No tiesībām sevi neapsūdzēt var tikt pieļauti izņēmuma noteikumi, kas netieši rada spiedienu atklāt vienkāršu, specifisku un ierobežota rakstura informāciju, kas pati par sevi nav apsūdzēja (piemēram, alibi), vai atspēkot dažādu veidu likuma vai fakta prezumpcijas. Šādos gadījumos vienlaicīgi tiek ierobežotas gan tiesības sevi neapsūdzēt, gan nevainīguma prezumpcijas princips. Lai nevainīgas personas tiktu aizsargātas no nepamatotu secinājumu izdarīšanas pierādījumu nesniegšanas dēļ, procesa virzītājiem ir jāievēro ar pierādīšanu saistīti noteikumi, kurus ir atzinusi arī ECT:

- 1) procesa virzītājam pirms pierādījumu pieprasīšanas ir jāsaprotavo pirmšķietama jeb "prima facie" lieta;
- 2) pieprasīt var tikai ierobežota rakstura informāciju, kas pati par sevi nav apsūdzēja jeb neattiecas uz vainu;
- 3) pierādījumiem ir jābūt viegli pieejamiem;
- 4) personas vaina nevar tikt konstatēta, vienīgi vai galvenokārt pamatojoties uz pierādījumu nesniegšanu;
- 5) ir pieļaujami tikai veselajam saprātam atbilstoši secinājumi.⁵⁷

Tikai ievērojot minētos noteikumus, var nodrošināt, ka tad, ja persona nesniedz pierādījumus, tās vaina netiek nepamatoti konstatēta.

Tādējādi nav pamatots dažu ārvalstu tiesību zinātnieku viedoklis, ka tiesības sevi neapsūdzēt neietekmē nevainīguma prezumpcijas principa mērķu sasniegšanu, jo pierādīšanas standarts visos gadījumos ir vienāds.⁵⁸ Gluži pretēji, ja nevainīguma prezumpcijas princips netiktu saistīts ar tiesībām sevi neapsūdzēt, būtu ievērojami apgrūtināta vai pat neiespējama taisnīguma kā kriminālprocesa mērķa sasniegšana.

Lai tiktu efektīvi aizsargātas nevainīgas personas, tiesības sevi neapsūdzēt ir jāskata kopsakarā ar tiesībām uz aizstāvību un procesuālās līdzvērtības principu (*the principle of equality of arms* – angļu val.). Turklāt jāņem vērā tendence arvien vairāk atzīt sacīkstes procesu (*adversarial procedure* – angļu val.) ne tikai iztiesāšanas, bet arī pirmstiesas procesa laikā.⁵⁹ Tiesības uz aizstāvību plašākā nozīmē ietver tiesības, kuras persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, var izmantot sevis aizstāvēšanai.⁶⁰

Tās ietver, no vienas puses, tiesības nesniegt pierādījumus, lai sevi apsūdzētu, no otras puses, tiesības iesniegt un pārbaudīt pierādījumus. Aizstāvības tiesības ir veidotas atbilstoši procesuālo pilnvaru līdzvērtības principam, kas paredz, ka aizstāvības un apsūdzības pusēm ir jānodrošina līdzvērtīgas tiesības realizēt savas pilnvaras.⁶¹ Procesuālās līdzvērtības princips ir cieši saistīts ar sacīkstes procesu, kas dod iespēju zināt un komentēt visus pierādījumus vai apsvērumus, kuri iesniegti lietā.⁶² Tiesības uz aizstāvību, procesuālās līdzvērtības princips, kā arī sacīkstes process ļauj pašai personai novērst taisnīguma kļūdas, ja sākotnēji tā sevi ir apsūdzējusi nepatiesi vai nav agrāk iesniegusi pierādījumus, kad tai ir uzlikts pierādīšanas pienākums. Tomēr ne vienmēr personai ir iespēja efektīvi izmantot minētās tiesības, kā arī nevar izslēgt iespēju, ka šie pierādījumi netiek ņemti vērā un izvērtēti.

Ir efektīvi jānodrošina arī tādas aizstāvības procesuālās garantijas kā tiesības uz informāciju un tiesības uz advokāta palīdzību. Minētās garantijas ir būtiskas, lai samazinātu iespēju, ka pret personu tiek piemēroti prettiesiskas piespiešanas paņēmieni, lai iegūtu pierādījumus. Turklāt tās nodrošina, ka personai tiek izskaidrotas tiesības neliecināt, kā arī liecību un dokumentu sniegšanas vai nesniegšanas sekas.

Tajā pašā laikā nav iespējams pilnībā panākt, lai praksē aizstāvības procesuālās garantijas vienmēr tiktu efektīvi garantētas. Jo īpaši procesuālo garantiju efektivitāte var tikt apšaubīta, ja persona ir aizturēta, apcietināta vai ir neaizsargāta un nevar saprast informācijas saturu un nozīmi, piemēram, nepilngadības, garīgā vai fiziskā stāvokļa dēļ. Līdz ar to procesuālās garantijas nevar pilnībā nodrošināt, ka tiek sasniegtas tiesību sevi neapsūdzēt mērķis – novērstas taisnīguma kļūdas.

Tiesības sevi neapsūdzēt nevar tikt vērtētas kā kompensācija par efektīvu procesuālo garantiju nenodrošināšanu pirmstiesas procesā.⁶³ Šāda pieeja būtiski samazina procesuālo garantiju nozīmi, lai kriminālprocesā tiktu nodrošināts taisnīgums, un veicina tiesību sevi neapsūdzēt pārkāpumus. Procesuālās garantijas ir jānodrošina neatkarīgi no tā, cik efektīvi vēlāk šie pārkāpumi var tikt novērsti.

Tiesību sevi neapsūdzēt ievērošana ir svarīga ne tikai pirmstiesas, bet arī tiesas procesā. Zinātnieks Marks Bergers (*Mark Berger*) norāda, ka arī tiesā apsūdzētajiem ir jānodrošina tiesības sevi neapsūdzēt, jo, tā kā apsūdzības jautājumu mērķis parasti ir pierādīt personas vainu vai graut apsūdzētā aizstāvību, apsūdzības risks ir skaidri saskatāms un tiesību pastāvēšana ir attaisnojama attiecībā uz katru noziedzīgu nodarījumu.⁶⁴ Tiesības sevi neapsūdzēt palīdz novērst taisnīguma kļūdas visā kriminālprocesa laikā.

Procesuālo garantiju efektīva īstenošana nodrošina, ka persona brīvi izvēlas, vai sniegt pierādījumus, un apzinās to nesniegšanas sekas, citiem vārdiem, procesuālās garantijas dod iespēju pieņemt gudru izvēli. Ja aizstāvības tiesības tiek īstenotas efektīvi, tiesību sevi neapsūdzēt mērķis vairs nav apsūdzētās personas gribas vai izvēles klusēt kā personai piemītošās cieņas un autonomijas izrietoša elementa aizsardzība, bet gan tādas izvēles garantēšana, kas ir izdarīta brīvi, balstoties uz iepriekš saņemtu pilnīgu informāciju, kura ļauj izvērtēt izvēles plusus un minusus.⁶⁵ Lai gan ECT norāda, ka tiesības sevi neapsūdzēt vispirms ir saistāmas ar apsūdzētā gribas respektēšanu, tas nenozīmē, ka tas ir patstāvīgs pamatojums. Gan tiesnesis Martens, gan tiesību zinātnieks Stefans Treksels (*Stefan Trechsel*) norāda, ka apsūdzētā gribas respektēšana nav atzīstama par patstāvīgu pamatojumu.⁶⁶ Autore atbalsta minēto viedokli. Apsūdzētā gribas respektēšana drīzāk ir uzskatāma par būtisku tiesību sevi neapsūdzēt satura elementu, kas nodrošina, ka tiek sasniegti abi pārējie tiesību sevi neapsūdzēt mērķi.

2. Tiesiskuma nodrošināšana

Tiesību doktrīnā ir atzīts, ka tiesības sevi neapsūdzēt pamato uz tiesībām balstītā pieeja.⁶⁷ Tiesības sevi neapsūdzēt ir patstāvīgas cilvēktiesības jeb tiesības pēc būtības, kas aizsargā demokrātiskā un tiesiskā sabiedrībā pastāvošas pamatvērtības. Tās nodrošina tiesiskumu jeb tiesiskās sistēmas darbību atbilstoši tiesiskiem un morāliem standartiem divos virzienos.

Šaurākā nozīmē tās veicina cilvēktiesību ievērošanu. Kriminālprocesuālā sistēma nav tiesiska, ja amatpersonas, kuras veic kriminālprocesu, pārkāpj personas cilvēktiesības. Tiesības sevi neapsūdzēt palīdz nodrošināt spīdzināšanas, citādas cietsirdīgas vai cieņu pazemojošas izturēšanās aizlieguma principu, kas kā *ius cogens* jeb vispārēja starptautisko tiesību imperatīva norma, no kuras nav pieļaujama atkāpšanās,⁶⁸ ir noteikta svarīgākajos starptautiskajos cilvēktiesību pamatdokumentos, tai skaitā ECTK 3. pantā, ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 5. pantā,⁶⁹ Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 10. pantā un Konvencijā pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem.⁷⁰ ANO tiesību sistēmā tiesības sevi neapsūdzēt primāri ir vērstas pret prettiesisku piespiešanas metožu izmantošanu, lai iegūtu liecības vai panāktu vainas atzīšanu, nosakot, ka šādā veidā iegūtie pierādījumi ir absolūti nepieļaujami.⁷¹ Arī ECT ir atzinusi, ka ECTK 3. panta pārkāpuma rezultātā tieši iegūto pierādījumu izmantošana procesā vai arī tādu pierādījumu izmantošana, kas iegūti uz šo pierādījumu pamata, pati par sevi rada ECTK 6. pantā ietverto tiesību sevi neapsūdzēt pārkāpumu.⁷² Tiesības sevi neapsūdzēt, garantējot, ka personai ir tiesības nesniegt liecības un nesadarboties ar procesa virzītāju, vienlaicīgi nodrošina, ka pret personu netiks pielietotas prettiesiskas piespiešanas metodes, lai iegūtu pierādījumus un panāktu vainas atzīšanu.

Tiesības sevi neapsūdzēt aizsargā arī personas tiesības uz brīvību. Satversmes 94. panta otrais teikums nosaka: "Nevienam nedrīkst atņemt vai ierobežot brīvību citādi kā tikai saskaņā ar likumu." Minētā norma ir interpretējama kopsakarā ar ECTK 5. panta pirmo daļu, kas nosaka, kādos gadījumos brīvība var tikt ierobežota, kā arī paredz, ka brīvību var atņemt tikai likumā noteiktā kārtībā, un ar Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 9. panta pirmās daļas trešo teikumu, kas nosaka: "Nevienam nedrīkst atņemt brīvību bez likumā noteiktā pamata un neievērojot tajā paredzēto procedūru."⁷³ Likumības un patvaļas aizlieguma prasību ir būtiski ievērot, ierobežojot personas brīvību kriminālprocesā, t. sk. piemērojot procesuālos piespiedu līdzekļus, kas saistīti ar brīvības atņemšanu, piemēram, arestu un apcietinājumu. Minētos līdzekļus nedrīkst piemērot patvaļīgi, bet tikai stingri ievērojot Kriminālprocesa likumā noteikto pamatojumu un procesuālo kārtību. Pirmstiesas apcietinājuma piemērošana, lai panāktu liecību sniegšanu, ārvalstīs ir viena no izplatītākajām prettiesiskajām metodēm.⁷⁴ Tādējādi tiesības sevi neapsūdzēt nosaka, ka amatpersonas, kuras veic kriminālprocesu ar mērķi iegūt pierādījumus vai panākt vainas atzīšanu, nedrīkst pārkāpt personas tiesības uz brīvību.

Tiesības sevi neapsūdzēt aizsargā cilvēka cieņu un godu.⁷⁵ Cilvēka cieņa ir vērtība, kas ir demokrātiskas un tiesiskas valsts, kā arī visu cilvēktiesību pamatā.⁷⁶ Cilvēka cieņas aizsardzības nozīmīgumu apliecina starptautiskās tiesību normas, piemēram, ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 5. pants un ANO Deklarācijas par visu personu aizsardzību pret pakļaušanu spīdzināšanai vai citam cietsirdīgam, nehumānam un pazemojošam režīmam vai sodam⁷⁷ 2. pants, kurās cilvēka cieņas aizsardzības prasība ir ietverta kopā ar spīdzināšanas, citādas cietsirdīgas vai cieņu

pazemojošas izturēšanās aizlieguma principu. Arī Satversmes 95. pants, līdzās spīdzināšanas, citādas cietsirdīgas vai cieņu pazemojošas izturēšanās aizliegumam un aizliegumam piemērot nežēlīgus vai cilvēka cieņu pazemojošus sodus, paredz cilvēka goda un cieņas aizsardzības prasību. Tādējādi tiesības sevi neapsūdzēt, aizsargājot tādas cilvēka pamattiesības kā spīdzināšanas un citādas cietsirdīgas vai cieņu pazemojošas izturēšanās aizlieguma principu un tiesības uz brīvību, vienlaicīgi aizsargā arī cilvēka cieņu un godu.

Tiesību doktrīnā kā viens no tiesību sevi neapsūdzēt pamatojumiem tiek norādīta privātuma aizsardzība,⁷⁸ kas ir cieši saistīta ar cilvēka cieņas un autonomijas aizsardzību.⁷⁹ Tomēr daudzi tiesību zinātnieki kritizē minēto pamatojumu.⁸⁰ Tiek norādīts, ka valstij ir plašas iespējas leģitīmi ierobežot personas privāto dzīvi, cita starpā, lai efektīvi atklātu noziedzīgus nodarījumus.⁸¹ Zinātnieki Pauls Roberts (*Paul Robert*) un Adrians Cukermans (*Adrian Zuckermann*) norāda, ka tad, ja privātās dzīves aizsardzība tiktu atzīta galējā formā, kriminālprocesu nebūtu iespējams veikt bez personas piekrišanas, jo tā laikā tiek ievērojami aizskarts privātums.⁸² Piemēram, privātums tiek aizskarts, ja tiek veiktas tādas izmeklēšanas darbības kā kratīšana, korespondences kontrole, personas un vietas audio- un videokontrole utt.

Tiesību doktrīnā ir izvērtēts viedoklis, vai tiesības sevi neapsūdzēt, atļaujot personai neatklāt savas zināšanas un privātās domas, bet neaizsargājot no iejaukšanās personas ķermenī, piemēram, izņemt DNS paraugus, varētu tikt uzskatītas par būtisku domu un apziņas brīvības dimensiju.⁸³ Varētu apgalvot, ka personas autonomija tiek būtiskāk aizskarta, ja notiek iejaukšanās personas prāta jeb kognitīvajā procesā, nevis personas ķermenī, kas saskaņā ar Kartesiana (*Cartesian*) koncepciju ir divas atšķirīgas personas funkcijas. Tajā pašā laikā tiek atzīts, ka šāds dalījums nav pamatots, jo minētās funkcijas nav stingri nodalāmas, ņemot vērā, ka visa cilvēka darbība balstās uz nepārtrauktu un vienotu procesu.⁸⁴

Pierādījumi, uz kuriem attiecas tiesības sevi neapsūdzēt, tiek nošķirti, ņemot vērā tiesību sevi neapsūdzēt procesuālo nozīmi, t. i., palīdzēt novērst taisnīguma kļūdas, nevis lai aizsargātu privātumu. Tiesības sevi neapsūdzēt nav attiecināmas uz pierādījumiem, kas pastāv neatkarīgi no personas gribas, jo tiem ir augsta ticamības pakāpe, savukārt liecības ir mazāk ticams pierādījums un vairāk iespējams, ka tās ir maldinošas.⁸⁵ Turpinājumā tiks atklāts, ka pierādījumu dalījums var tikt pamatots arī no sadarbības līmeņa, kas būtiski atšķiras, ja personai tiek prasīti pierādījumi, par kuru pastāvēšanu nav šaubu, no situācijas, kad personai tiek uzstājīgi pieprasīta aktīva un komunikatīva darbība.

Plašākā nozīmē tiesības sevi neapsūdzēt nodrošina kriminālprocesa sistēmas tiesisku darbību. Tiesības sevi neapsūdzēt kā materiāla rakstura tiesības plašākā nozīmē ietver arī tiesiskos standartus, lai kriminālprocesa sistēma funkcionētu tiesiski. To mērķis ir nodrošināt, lai valsts patstāvīgi un efektīvi varētu izpildīt tai uzlikto pienākumu pierādīt personas vainu, kā arī tiesiski un pamatoti konstatēt personas vainu. Šie standarti ir jāuzskata par priekšnoteikumu, lai nodrošinātu procesuālo tiesību īstenošanu, kā arī noteiktu, cik lielā mērā tiesības ir aizsargājamas. Tie novērš iespēju, ka likumdevējs tiesības varētu ierobežot patvaļīgi, iepriekš nepamatot, kā šie ierobežojumi spēj efektīvāk nodrošināt tiesiskās sistēmas funkcionēšanu. Ja tiesiskie standarti netiek ievēroti, tiek grauta tiesiskās sistēmas autoritāte sabiedrības acīs, kā arī amatpersonām, kuras veic kriminālprocesu, ļauj pieņemt, ka konkrēta rīcība ir pieļaujama.⁸⁶ Savukārt, ja pati nacionālā kriminālprocesuālā sistēma nespēj funkcionēt, ievērojot šos noteikumus, tad šī tiesiskā sistēma būtībā nav atzīstama par tiesisku.

Tiesību doktrīnā norādīts, ka tiesības sevi neapsūdzēt pamato personas tiesības nesadarboties, lai palīdzētu atklāt noziedzīgu nodarījumu, jo kriminālprocesā valsts un personas pilnvaras un resursi ir būtiski atšķirīgi, tāpēc nevis personai, bet gan valstij ir jāpierāda personas vaina.⁸⁷ Minētais pamatojums ir cieši saistīts ar nevainīguma prezumpcijas principu.

Tiesību zinātnieks Endrjū Stumers (*Andrew Stumer*) norāda, ka nevainīguma prezumpcija nodrošina tiesiskumu, pieprasot, ka personas tiek notiesātas un sodītas tikai tad, ja to vaina ir skaidri pierādīta, kā arī plašākā nozīmē nosaka valsts pienākumu pašai pierādīt personas vainu bez apsūdzētā palīdzības, apliecinot, ka kriminālprocesa sistēma ir spējīga darboties atbilstoši tiesiskiem standartiem.⁸⁸ Tādējādi nevainīguma prezumpcija tiek skatīta ne tikai kā procesuāla rakstura noteikumi, kas aizsargā nevainīgas personas, bet arī kā tiesības pēc būtības, kas nodrošina tiesiskumu.⁸⁹

Zinātnieks E. Ešovorts norāda, ka apsūdzētajam ir tiesības prasīt, lai apsūdzība pierāda personas vainu, jo, ja apsūdzētajam būtu pierādīšanas pienākums, tas būtu pretrunā ar apsūdzības pienākumu pierādīt personas vainu, izslēdzot saprātīgas šaubas, kas ir nevainīguma prezumpcijas principa būtisks aspekts.⁹⁰ Zinātnieks M. Redmains uzskata, ka šī privilēģija ļauj mums distancēt sevi no valsts un nebūt atbildīgiem par konkrētu kriminālprocesu, personiski neupurējoties, lai atklātu konkrētu noziedzīgu nodarījumu. Privilēģija attiecas vienīgi uz gadījumiem, kad valsts veic krimināllietas izmeklēšanu, kur valsts pilnvaras ir pietiekami lielas un kur šī nesadarbošanās kļūst vērtīga un pati par sevi palīdz nodrošināt šīs sistēmas darbību. Viņš norāda, ka atšķirībā no situācijām, kad netiek izmeklēta krimināllietā, palīdzība valsts iestādēm neietver tāda veida upurēšanos, kas ir privilēģijas pamatā. Zinātnieks secina, ka tādējādi ir izskaidrojams, kāpēc ECT tiesības sevi neapsūdzēt neattiecinā uz gadījumiem, kad valsts pārvaldes iestādes, kurām ir izziņāšanas raksturs, pieprasa informāciju citiem mērķiem, nevis lai uzsāktu kriminālprocesu pret personu, bet nepieļauj izmantot apsūdzošus pierādījumus, kas iegūti šādā veidā, turpmākā kriminālprocesā.⁹¹

Zinātnieks vienlaikus norāda, ka tiesības sevi neapsūdzēt neietver absolūtas tiesības nesniegt pierādījumus. Tās ietver personas tiesības nesadarboties, nevis veicot kādas darbības, bet gan tiesības neveikt nekādas darbības. Proti, tās ietver nesadarbošanos pasīvā formā. Mēs varam atteikties atbildēt uz jautājumiem un nesniegt dokumentus, bet nevaram izvairīties no apcietināšanas, traucēt izmeklēšanai un iznīcināt pierādījumus. Viņš secina, ka privilēģiju pamato atšķirība starp darbību un bezdarbību. Tomēr zinātnieks arī norāda, ka šāds pamatojums nav īpaši stiprs.⁹²

Sadarbības atšķirīgo līmeni kā vienu no kritērijiem, lai noteiktu tiesību sevi neapsūdzēt saturu, ir atzinis zinātnieks Konstantīns Teofilopols (*Constantine Theophilopoulos*). Viņš norāda, ka tad, ja personai tiek prasīti tādi pierādījumi kā, piemēram, DNS paraugi, balss vai rokraksta paraugi, no personas sadarbība tiek prasīta ievērojami zemākā līmenī nekā tad, ja personai tiek uzstājīgi pieprasīta aktīva un komunikatīva darbība.⁹³ Tomēr šādā veidā tiesības sevi neapsūdzēt tiek pamatotas nevis no tiesiskās sistēmas aizsardzības, bet no personas aizsardzības viedokļa. Tas, protams, var būt viens no apsvērumiem, ko valsts var izvēlēties, nosakot tiesību sevi neapsūdzēt saturu, tomēr būtiski ir izvērtēt, vai tādējādi tiesiskā sistēma funkcionēs efektīvāk.

Apsūdzētā tiesības neveikt aktīvu darbību, lai palīdzētu atklāt noziedzīgu nodarījumu, uzliek pierādīšanas pienākumu valstij, kā arī nodrošina, ka netiek pieļautas taisnīguma kļūdas. No tiesiskās sistēmas aizsardzības skatpunkta var arī pamatot,

kāpēc ECT tiesības sevi neapsūdzēt pamatā neattiecinā uz pierādījumiem, kas pastāv neatkarīgi no personas gribas, kā arī nosaka, ka šāda veida pierādījumus var pieprasīt tikai tad, ja iestāde ir pilnīgi pārliecināta par to eksistenci. Ja personai tiek pieprasīti tādi pierādījumi, par kuru eksistenci nevar būt šaubu, piemēram, ķermeņa paraugi, rokraksta paraugi, tā netiek iesaistīta aktīvā komunikatīvā darbībā, valstij nav jāpierāda to pastāvēšana, kā arī iegūtajiem pierādījumiem ir augsta ticamība. Bet, ja iestāde pieprasa personai sniegt pierādījumus, lai gan tai nav pamata domāt, ka šādi pierādījumi pastāv, tā būtībā pierādīšanas pienākumu uzliek personai, gaidot, kad tā pirmā veiks aktīvu rīcību, kas var palīdzēt atklāt noziedzīgu nodarījumu. Turklāt pastāv risks, ka iegūtie pierādījumi nebūs ticami. Pirms personai uzlikt pierādīšanas pienākumu, valstij no savas puses jāveic nepieciešamās darbības, lai nepieļautu taisnīguma kļūdas. Piemēram, ja valsts jau ir izveidojusi *prima facie* lietu, personai var uzlikt pienākumu sniegt informāciju situācijā, kas pieprasa skaidrojumu, turklāt šādā gadījumā pierādījumu nesniegšana vairs nav nesadarbošanās pasīvā, bet gan aktīvā formā. Tādējādi apsūdzētā tiesības neveikt aktīvu darbību, lai palīdzētu atklāt noziedzīgu nodarījumu, aizsargā tiesiskās sistēmas darbību.

Kopsavilkums

Tiesības sevi neapsūdzēt nodrošina kriminālprocesa mērķu sasniegšanu divos veidos:

- 1) kā procesuāla rakstura tiesības tās novērš taisnīguma kļūdas, t. i., gadījumus, kad nevainīgas personas tiek atzītas par vainīgām noziedzīga nodarījuma izdarīšanā;
- 2) kā tiesības pēc būtības tās nodrošina tiesiskumu.

Tiesības sevi neapsūdzēt kā procesuāla rakstura tiesības palīdz novērst gadījumus, kad nevainīgas personas tiek atzītas par vainīgām. Šaurākā nozīmē tās pamatā attiecas uz pirmstiesas procesu un nodrošina, ka nevainīga persona netiek prettiesiski piespiesta sniegt liecības, atzīt vainu vai piekrist vienkāršoto kriminālprocesa formu piemērošanai, ņemot vērā, ka piespiešanas rezultātā nevainīga persona var nepatiesi sevi apsūdzēt. Plašākā nozīmē tās nodrošina nevainīgu personu aizsardzību:

- 1) ja tiek izmantotas prettiesiskas piespiešanas metodes;
- 2) ja persona sniedz nepatiesus apsūdzošus pierādījumus vai nepatiesi atzīst vainu, uzskatot, ka pretējā gadījumā iestāsies nelabvēlīgas sekas, vai neapzinoties to nozīmi un sekas;
- 3) ja persona nesniedz pierādījumus. Šajā gadījumā tiesības sevi neapsūdzēt ietver arī tiesības nesniegt dokumentus un citus pierādījumus, ja iestādei nav pamata uzskatīt, ka tie pastāv.

Plašākā nozīmē tiesības sevi neapsūdzēt ir cieši saistītas ar nevainīguma prezumpcijas principu un ietver noteikumus, kas nodrošina, ka pierādījumi tiek pārbaudīti un atbilstoši izmantoti, lai konstatētu personas vainu, kā arī aizsargā pret nepamatotu secinājumu izdarīšanu, ja persona nesniedz pierādījumus. Vienlaicīgi tie novērš prettiesisku metožu piemērošanu. Lai tiktu efektīvi aizsargātas nevainīgas personas, tiesības sevi neapsūdzēt ir jāskata kopsakarā ar tiesībām uz aizstāvību un procesuālās līdzvērtības principu, kā arī sacikstes principu, kas ļauj pašai personai novērst taisnīguma kļūdas.

Tiesības sevi neapsūdzēt kā patstāvīgas cilvēktiesības jeb tiesības pēc būtības nodrošina tiesiskumu divos veidos. Šaurākā nozīmē tās palīdz nodrošināt

cilvēktiesību – spīdzināšanas, citādas cietsirdīgas vai cieņu pazemojošas izturēšanās aizlieguma principa, tiesību uz brīvību, kā arī personas goda un cieņas – ievērošanu. Plašākā nozīmē tiesības sevi neapsūdzēt aizsargā kriminālprocesuālās sistēmas tiesiskumu. Kriminālprocesā valsts un personas pilnvaras un resursi ir būtiski atšķirīgi, tāpēc personas tiesības pirmajai aktīvi nesadarboties un nepalīdzēt atklāt noziedzīgu nodarījumus kļūst vērtīgas un palīdz nodrošināt, ka valsts patstāvīgi un efektīvi izpilda tai uzlikto pienākumu pierādīt personas vainu, kā arī tiesiski un pamatoti konstatē personas vainu un nepārsniedz savu pilnvaru robežas. Arī šajā nozīmē tiesības sevi neapsūdzēt ir skatāmas kopsakarā ar nevainīguma prezumpcijas principu, kas nosaka, ka personas vainas pierādīšana ir apsūdzības puses pienākums.

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā “Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē”.

Izmantoto avotu saraksts

Literatūra

1. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012.
2. *Liede, A.* Latvijas PSR kriminālprocess (vispārīgā daļa) un tiesu pierādījumi. Rīga: Zvaigzne, 1970. Atkārtoti izdots Rīga: Zvaigzne ABC, 2010.
3. *Meikališa, Ā., Strada-Rozenberga, K.* Taisnīgums kriminālprocesā. *Jurista Vārds*, Nr. 48, 2011, 29. novembris.
4. *Allen, R. J., Mace, M. K.* The Self-Incrimination Clause Explained and Its Future Predicted. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 2003. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=480143> [skatīts 12.01.2013.].
5. *Allen, R. J.* Theorizing about Self-Incrimination. *Cardozo Law Review*, 2008, December, *Cardozo Law Review*, Vol. 30, No. 3, p. 729–750. Pieejams: <http://lawlib.wlu.edu/CLJC/index.aspx?mainid=158&issuedate=2009-03-13>. [skatīts 12.01.2013.].
6. *Amar, A. R.* *The Constitution and Criminal Procedure: First Principles*, 1997, Yale University Press.
7. *Arenella, P.* Schmerber and the Privilege against Self – Incrimination. *American Criminal Law Review*, 1982, Vol. 20, p. 31–61.
8. *Ashworth, A.* Four Threats to the Presumption of Innocence, *International Journal of Evidence and Proof*, Vol. 10, No. 4, 2006, p. 241–278.
9. *Ashworth, A., Redmayne, M.* *The Criminal Process*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press.
10. *Ashworth, A.* Self-Incrimination in European Human Rights Law – A Pregnant Pragmatism? Symposium: The Future of Self-Incrimination: Fifth Amendment, Confessions, & Guilty Pleas. *Cardozo Law Review*, 2008. December, Volume 30, Number 3, p.751-774. Pieejams: <http://lawlib.wlu.edu/CLJC/index.aspx?mainid=158&issuedate=2009-03-13>. [skatīts 12.01.2013.].
11. *Azubalyte, R.* Tendencies of the Development of the Lithuanian Criminal Procedure Law. *Mykolas Romeris University periodical reviewed research papers Jurisprudence*, No. 1(119), 2010, p. 281–296.
12. *Bentham, J.* *Rationale of Judicial Evidence. Special Applied to English Practice*. 5 volumes, Mill J. S. (ed. by), London: Hunt & Clarke, 1843.
13. *Bentham, J.* *Treatise on Judicial Evidence*. Extracted from the Manuscripts of Jeremy Bentham, Esq. by M. Dumont, 1 volume, London: Baldwin, Cradock & Joy, 1825.
14. *Berger, M.* Self-Incrimination and the European Court of Human Rights: Procedural Issues in the Enforcement of the Right to Silence. In: *European Human Rights Law Review*, 2007, Issue 5, p. 514–533.

15. *Bogan, P.* Self-incrimination, the right to silence, and the reverse burden of proof. In: *Human rights in the Investigation and Prosecution of Crime*. Colvin M. and Cooper J. (ed. by) Oxford; New York: Oxford University Press, 2009, p. 347–375.
16. *Cape, E., Namoradze, Z., Smith, R., Spronken, T.* Effective Criminal Defence in Europe. [B. v.]: Interesentia, 2010.
17. *Choo, A.* Compelling the Provision of Information: The Privilege against Self-Incrimination as a Human Right, 2010, September 13, Warwick School of Law Research Paper No. 2010/20. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=1676137>. [skatīts 12.01.2013.].
18. *Corstens, G., Pradel, G.* European criminal law. Hague: Kluwer Law International, 2002.
19. *Criminal Justice: Local and Global.* Drake D., Muncie J., Westmarland L. (ed. by) Cullompton etc.: Willan Publishing; Milton Keynes: Open University, 2010.
20. *Criminal Procedure in Europe.* Volger R., Huber B. (ed. by) Berlin: Duncker & Humblot, 2008
21. *Easton, S.* The Case for the Right to Silence, 2nd ed., Aldershot etc.: Ashgate, 1998.
22. *George, C. T. III, Bilder, M. D.* Aristotle's Paradox and the Self-Incrimination Puzzle, *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 1991, Vol. 82, No. 2., p. 243–282.
23. *Gerstein, R. S.* Privacy and Self-Incrimination, *Ethics*, 1970, Vol. 80, No. 2, p.87-101.
24. *Greenawalt, R. K.* Silence as a Moral and Constitutional Right, *William & Mary Law Review*, 1981, Vol. 23, Issue 1, p. 15–71.
25. *Jackson, J.* Re-Conceptualizing the Right of Silence as an Effective Fair Trial Standard. *International and Comparative Law Quarterly*, 2009, Vol. 58, Issue 04, p. 835–861.
26. *Padfield, N.* Text and Materials on the Criminal Justice Process. 4th ed. Oxford etc.: Oxford University Press. 2008.
27. *Pati, R.* Due Process and International Terrorism. Leiden, Boston: Nijhoff, 2009.
28. *Principles of Evidence in International Criminal Justice.* Khan K. A. A., Buisman C., Gosnell C. (ed. by). Oxford etc.: Oxford University Press, 2010.
29. *Racker, H.* The Limits of the Criminal Sanction. Stanford, California: Stanford University Press, 1968.
30. *Redmayne, M.* Rethinking the Privilege against Self-Incrimination. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2007, 27(2), p. 209–232.
31. *Roberts, P., Zuckerman, A.* Criminal Evidence. Oxford, New York: Oxford University Press, 2010.
32. *Seidmann, D. J., Stein, A.* The Right to Silence Helps the Innocent: A Game-Theoretic Analysis of the Fifth Amendment Privilege. *Harvard Law Review*, 2000, December, Vol. 114, No. 2, p. 430.
33. *Stumer, A.* The Presumption of Innocence: Evidential and Human Rights Perspectives. Oxford etc.: Hart, 2010,
34. *Summers, S. J.* Fair Trials: the European Criminal Procedural Tradition and the European Court of Human Rights. Oxford etc.: Hart, 2007, p. 162.–163.
35. *Taslitz, A. E.* Confessing in the Human Voice: A Defense of the Privilege against Self-Incrimination, *Cardozo Pub. L. Pol'y & Ethics J.*, 2008, Vol. 7, p. 206. Pieejams: http://works.bepress.com/andrew_taslitz/4 [skatīts 12.01.2013.].
36. *Theophilopoulos, C.* The Privilege Against Self-Incrimination and the Distinction between Testimonial and Non-Testimonial Evidence. *South African Law Journal*, 2010, Vol. 127, Issue 01.
37. *Theophilopoulos, C.* The Right to Silence and the Privilege against Self-Incrimination: a Critical Examination of a Doctrine in Search of Cogent Reasons, PhD thesis, University of South Africa 2011, p. 22–152. Pieejams: <http://uir.unisa.ac.za/handle/10500/1058?show=full> [skatīts 12.01.2013.].
38. *Trechsel, S., Summers, S. J.* Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford: Oxford University Press, 2005.
39. *Van Kessel, G.* Quieting the Guilty and Acquitting the Innocent: A Close Look at a New Twist on the Right to Silence. *Indiana Law Review*, 2002, Vol. 35.
40. *Wigmore, J. H.* Wigmore on Evidence, vol. 8., McNaughton rev., Boston: Little, Brawn, 1961.
41. *Zahar, A., Sluiter, G. K.* International Criminal Law. New York: Oxford University Press, 2008.
42. *Лунатова, С.* Понятие чести и достоинства, его содержание и развитие в российской правовой системе. Pieejams: <http://do.gendocs.ru/docs/index-307730.html> [skatīts 12.01.2013.].

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 43, 1993. 1. jūlijs.
2. Romas Starptautiskās krimināltiesas statūti: Starptautisks dokuments, 17.07.1998. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 97, 2002, 28. jūnijs.
3. Konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem: Staptautisks dokuments 10.12.1984. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 135, 2011, 30. augusts.

4. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām: Starptautisks dokuments, 16.12.1966. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 61, 2003, 23. aprīlis.
5. Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: Starptautiska konvencija, 04.11.1950. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 143, 1997, 13. jūnijs.
6. Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Adopted by General Assembly resolution 3452 (XXX) of 9 December 1975. Pieejams: <http://www2.ohchr.org/english/law/declarationcat.htm> [skatīts 12.01.2013.].
7. Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/vispcd.htm> [skatīts 12.01.2013.].
8. Kriminālprocesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 74, 2005, 11. maijs.

Juridiskās prakses materiāli

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 22978/05 *Gäfgen v. Germany*.
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās 33501/96 *Telfner v. Austria*.
3. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 19187/91 *Saunders v. United Kingdom*.
4. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 18731/91 *John Murray v United Kingdom*.
5. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 10828/84 *Funk v. France*.
6. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 10519/83 *Salabiaku v. France*.
7. Dissenting Opinion of Judge Martens Joined by Judge Kuris. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta 19187/91 *Saunders v. United Kingdom*.

Citi materiāli

1. UN Human Rights Committee (HRC), CCPR General Comment No.13: Article 14 (Administration of Justice), Equality before the Courts and the Right to a Fair and Public Hearing by an Independent Court Established by Law, 13 April 1984. Pieejams: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/453883f90.html> [skatīts 12.01.2013.].

Atsauces un piezīmes

1. Trechsel, S., Summers, S. J. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 341; Zahar, A. Sluiter, G. K. *International Criminal Law*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 303.
2. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām: Starptautisks dokuments, 16.12.1966. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 61, 2003, 23. aprīlis.
3. Romas Starptautiskās krimināltiesas statūti: Starptautisks dokuments, 17.07.1998. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 97, 2002, 28. jūnijs.
4. Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: Starptautiska konvencija, 04.11.1950. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 143, 1997, 13. jūnijs.
5. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 18731/91 *John Murray v United Kingdom*, para. 45; Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 19187/91 *Saunders v. United Kingdom*, para. 68.
6. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 10828/84 *Funk v. France*.
7. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 19187/91 *Saunders v. United Kingdom*, para. 69.
8. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 18731/91 *John Murray v. United Kingdom*, para. 45.
9. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 19187/91 *Saunders v. United Kingdom*, para. 68.
10. Dissenting Opinion of Judge Martens Joined by Judge Kuris: Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 19187/91 *Saunders v. United Kingdom*, para. 9.
11. Tiesību sevi neapsūdzēt pamatojumu analīzi sk. Easton, S. *The Case for the Right to Silence*, 2nd ed., Aldershot etc.: Ashgate, 1998, p. 163–168; Roberts, P., Zuckerman, A. *Criminal Evidence*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2010, p. 408–420; Redmayne, M. *Rethinking the Privilege against Self-Incrimination*. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2007, 27(2), p. 209–232; Allen, R. J. *Theorizing about Self-Incrimination*. *Cardozo Law Review*, 2008, December, *Cardozo Law Review*, Vol. 30, No. 3, p. 729–750. Pieejams: <http://lawlib.wlu.edu/CLJC/index.aspx?mainid=158&issuedate=2009-03-13> [skatīts 12.01.2013.]; Theophilopoulos, C. *The Right to Silence and the Privilege against Self-Incrimination: a Critical Examination of a Doctrine in Search of Cogent Reasons*, PhD thesis, University of South Africa 2011, p. 22–152. Pieejams: <http://uir.unisa.ac.za/handle/10500/1058?show=full> [skatīts 12.01.2013.].
12. Sk. Dissenting Opinion of Judge Martens Joined by Judge Kuris. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta 19187/91 *Saunders v. United Kingdom*, para. 8.

13. Sk. *Greenawalt R. K.* Silence as a Moral and Constitutional Right, *William & Mary Law Review*, 1981, Vol. 23, Issue 1, p. 39.
14. Sk. *Redmayne, M.* Rethinking the Privilege against Self-Incrimination. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2007, 27(2), p. 220. Dissenting Opinion of Judge Martens Joined by Judge Kuris. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta 19187/91 *Saunders v. United Kingdom*, para. 8.
15. Sk. *Seidmann, D. J., Stein, A.* The Right to Silence Helps the Innocent: A Game-Theoretic Analysis of the Fifth Amendment Privilege. *Harvard Law Review*, 2000, December, Vol. 114, No. 2, p. 430.
16. Dissenting Opinion of Judge Martens Joined by Judge Kuris. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta 19187/91 *Saunders v. United Kingdom*, para. 8.
17. Sk. *Trechsel, S., Summers, S. J.* Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 348., *Bogan, P.* Self-incrimination, the right to silence, and the reverse burden of proof. In: *Human rights in the Investigation and Prosecution of Crime*. Colvin M. and Cooper J. (ed. by) Oxford; New York: Oxford University Press, 2009, p. 347; Principles of Evidence in International Criminal Justice. Khan K. A. A., Buisman C., Gosnell C. (ed. by). Oxford etc.: Oxford University Press, 2010, p. 39; *Corstens, G., Pradel, G.* European criminal law. Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 415; Dissenting Opinion of Judge Martens Joined by Judge Kuris. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta 19187/91 *Saunders v. United Kingdom*, para. 8.
18. Sk. *Taslitz, A. E.* Confessing in the Human Voice: A Defense of the Privilege against Self-Incrimination, *Cardozo Pub. L. Pol'y & Ethics J.*, 2008, Vol. 7, p. 206. Pieejams: http://works.bepress.com/andrew_taslitz/4 [skatīts 12.01.2013.].
19. Sk. *Ibid.; Arenella, P.* Schmerber and the Privilege against Self – Incrimination. *American Criminal Law Review*, 1982, Vol. 20., p. 31–61; Citēts: *Allen, R. J., Mace, M. K.* The Self-Incrimination Clause Explained and Its Future Predicted. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 2003. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=480143> [skatīts 12.01.2013.], p. 21; *Gerstein, R. S.* Privacy and Self-Incrimination, *Ethics*, 1970, Vol. 80, No. 2, p. 87–101.
20. Sk. *Gerstein, R. S.* Privacy and Self-Incrimination, *Ethics*, 1970, Vol. 80, No. 2, p. 87–101; *Greenawalt, R. K.* Silence as a Moral and Constitutional Right, *William & Mary Law Review*, 1981, Vol. 23, Issue 1, p. 39.
21. Sk. *Redmayne, M.* Rethinking the Privilege against Self-Incrimination. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2007, 27(2), p. 225; *Trechsel, S., Summers, S. J.* Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 96; *Ashworth, A.* Self-Incrimination in European Human Rights Law – A Pregnant Pragmatism? Symposium: The Future of Self-Incrimination: Fifth Amendment, Confessions, & Guilty Pleas. *Cardozo Law Review*, 2008. December, Vol. 30, Nr. 3, p. 751–774. Pieejams: <http://lawlib.wlu.edu/CLJC/index.aspx?mainid=158&issuedate=2009-03-13> [skatīts 12.01.2013.], p. 10–11, 13; *George, C. T. III, Bilder, M. D.* Aristotle's Paradox and the Self-Incrimination Puzzle, *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 1991, Vol. 82, No.2., p. 243, 271; *Meikališa, Ā., Strada-Rozenberga, K.* Taisnīgums kriminālprocesā. *Jurista Vārds*, Nr. 48, 2011, 29. novembris.
22. Sk. *Summers, S. J.* Fair Trials: the European Criminal Procedural Tradition and the European Court of Human Rights. Oxford etc.: Hart, 2007, p. 162–163; *Choo, A.* Compelling the Provision of Information: The Privilege against Self-Incrimination as a Human Right, 2010, September 13, Warwick School of Law Research Paper No. 2010/20. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=1676137> [skatīts 12.01.2013.], p. 13.
23. *Redmayne, M.* Rethinking the Privilege against Self-Incrimination. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2007, 27(2), p. 218; *Allen, R. J.* Theorizing about Self-Incrimination. *Cardozo Law Review*, 2008, December, *Cardozo Law Review*, Vol. 30, No. 3, p. 729. Pieejams: <http://lawlib.wlu.edu/CLJC/index.aspx?mainid=158&issuedate=2009-03-13> [skatīts 12.01.2013.]; *Amar, A. R.* The Constitution and Criminal Procedure: First Principles, 1997, Yale University Press, p. 69.
24. *Easton, S.* The Case for the Right to Silence, 2nd ed, Aldershot etc.: Ashgate, 1998, p. xi.
25. *Racker, H.* The Limits of the Criminal Sanction, Stanford, California: Stanford University Press, 1968, p. 153. In: *Padfield, N.* Text and Materials on the Criminal Justice Process. 4th ed. Oxford etc.: Oxford University Press. 2008; *Azubalyte, R.* Tendencies of the Development of the Lithuanian Criminal Procedure Law. *Mykolas Romeris University periodical reviewed research papers Jurisprudence*, 2010, No. 1(119), p. 283; Criminal Justice: Local and Global. *Drake, D., Muncie, J., Westmarland L.* (ed. by) Cullompton etc.: Willan Publishing; Milton Keynes: Open University, 2010, p. 14; *Ashworth, A., Redmayne, M.* The Criminal Process. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 38–39.
26. *Pati, R.* Due Process and International Terrorism. Leiden, Boston: Nijhoff, 2009, p. 32.
27. *Ashworth, A., Redmayne, M.* The Criminal Process. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 45.

28. *Summers, S. J.* Fair trials: the European Criminal Procedural Tradition and the European Court of Human Rights. Oxford etc.: Hart, 2007, p. 169, 172; Šāds viedoklis ir atrodamas arī Latvijas tiesību doktrīnā, tiesības uz taisnīgu tiesvedību pēc tiesību satura iedalot procesuālās tiesībās. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 25. lpp.
29. *Easton, S.* The Case for the Right to Silence, 2nd ed, Aldershot etc.: Ashgate, 1998, p. 187.
30. *Stumer, A.* The Presumption of Innocence: Evidential and Human Rights Perspectives. Oxford etc.: Hart, 2010, p. 37; *Summers, S. J.* Fair Trials: the European Criminal Procedural Tradition and the European Court of Human Rights. Oxford etc.: Hart, 2007, p. 173; Sk. *Easton, S.* The Case for the Right to Silence, 2nd ed, Aldershot etc.: Ashgate, 1998, p. 187.
31. *Summers, S. J.* Fair Trials: the European Criminal Procedural Tradition and the European Court of Human Rights. Oxford etc.: Hart, 2007, p. 173; *Easton, S.* The Case for the Right to Silence, 2nd ed, Aldershot etc.: Ashgate, 1998, p. 187.
32. Sk. *Bentham, J.* Rationale of Judicial Evidence. Special Applied to English Practice. 5 volumes, Mill J. S. (ed. by), London: Hunt & Clarke, 1843, p. 207–283; *Bentham, J.* Treatise on Judicial Evidence. Extracted from the Manuscripts of Jeremy Bentham, Esq. by M. Dumont, 1 volume, London: Baldwin, Cradock & Joy, 1825, p. 240–245.
33. *Bentham, J.* Rationale of Judicial Evidence. Special Applied to English Practice. 5 volumes, Mill J. S. (ed. by), London: Hunt & Clarke, 1843, p. 221.
34. *Bentham, J.* Treatise on Judicial Evidence. Extracted from the Manuscripts of Jeremy Bentham, Esq. by M. Dumont, 1 volume, London: Baldwin, Cradock & Joy, 1825, p. 241.
35. *Bentham, J.* Rationale of Judicial Evidence. Special Applied to English Practice. 5 volumes, edited by John Stuart Mill, London: Hunt & Clarke, 1843, p. 208, 459.
36. *Easton, S.* The Case for the Right to Silence, 2nd ed, Aldershot etc.: Ashgate, 1998, p. 168.
37. *Ibid.*, p. 165, 168.
38. *Ibid.*, p. 147.
39. *Wigmore, J. H.* Wigmore on Evidence, vol. 8., McNaughton rev., Boston: Little, Brawn, 1961, para. 2265. Citēts *Easton, S.* The Case for the Right to Silence, 2nd ed., Aldershot etc.: Ashgate, 1998, p. 169.
40. Sk., piem., *Greenawalt, R. K.* Silence as a Moral and Constitutional Right, William & Mary Law Review, 1981, Vol. 23, Issue 1, p. 39.
41. *Easton, S.* The Case for the Right to Silence, 2nd ed., Aldershot etc.: Ashgate, 1998., p. 169. *Theophilopoulos, C.* The Privilege Against Self-Incrimination and the Distinction Between Testimonial and Non-Testimonial Evidence. South African Law Journal, 2010, Vol. 127, Issue 01, p. 113.
42. *Bentham, J.* Rationale of Judicial Evidence. Special Applied to English Practice. 5 volumes, Mill J.S. (ed. by), London: Hunt & Clarke, 1843.p. 37.
43. Dissenting Opinion of Judge Martens Joined by Judge Kuris. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta 19187/91 *Saunders v. United Kingdom*, 12. atsaucē, Allen R. J. Theorizing about Self-Incrimination. Cardozo Law Review, 2008, December, Cardozo Law Review, Vol. 30, No. 3, p. 731. Pieejams: <http://lawlib.wlu.edu/CLJC/index.aspx?mainid=158&issuedate=2009-03-13> [skatīts 12.01.2013.].
44. *Seidmann, D. J., Stein, A.* The Right to Silence Helps the Innocent: A Game-Theoretic Analysis of the Fifth Amendment Privilege. Harvard Law Review, 2000, December, Vol. 114, No. 2, p. 431.
45. *Easton, S.* The Case for the Right to Silence, 2nd ed, Aldershot etc.: Ashgate, 1998, p. 180.
46. *Van Kessel, G.* Quieting the Guilty and Acquitting the Innocent: A Close Look at a New Twist on the Right to Silence. Indiana Law Review, 2002, Vo. 35, p. 925; *Roberts, P., Zuckerman, A.* Criminal evidence. Oxford, New York: Oxford University Press, 2010, p. 422–425.
47. *Redmayne, M.* Rethinking the Privilege against Self-Incrimination. Oxford Journal of Legal Studies, 2007, 27(2), p. 220.
48. *Ashworth, A., Redmayne, M.* The Criminal Process. 3rd ed. Oxford: Oxford University press, 2005, p. 23.
49. *Trechsel, S., Summers, S. J.* Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 116; *Bogan, P.* Self-Incrimination, the Right to Silence, and the Reverse Burden of Proof. In: *Human Rights in the Investigation and Prosecution of Crime*. Colvin M. and Cooper J. (ed. by) Oxford; New York: Oxford University Press, 2009, p. 347; Principles of Evidence in International Criminal Justice. Khan K. A. A., Buisman C., Gosnell C. (ed. by). Oxford etc.: Oxford University Press, 2010, p. 39; *Corstens, G., Pradel, G.* European Criminal Law. Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 415; Dissenting Opinion of Judge Martens Joined by Judge Kuris. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lieta 19187/91 *Saunders v. United Kingdom*, para. 8; *Meikališa, Ā., Strada-Rozenberga, K.* Taisnīgums kriminālprocesā. *Jurista Vārds*, Nr. 48, 2011, 29. novembris.

50. Sk., piem., Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 19187/91 *Saunders v. United Kingdom*, para. 68.
51. *Redmayne, M.* Rethinking the Privilege against Self-Incrimination. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2007, 27(2), p. 218–219; *Roberts, P., Zuckerman, A.* *Criminal Evidence*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2010, p. 414–416.
52. Minētais princips ir noteikts Krimināllikuma 1. panta otrajā daļā un Kriminālprocesa likuma 19. pantā. Sk. *Liede, A.* Latvijas PSR kriminālprocess (vispārīgā daļa) un tiesu pierādījumi. Rīga: Zvaigzne, 1970. Atkārtoti izdots Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, p. 30; Sk. arī *Roberts, P., Zuckerman, A.* *Criminal Evidence*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2010, p. 415.
53. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 43, 1993, 1. jūlijs.
54. Kriminālprocesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 74, 2005, 11. maijā.
55. *Redmayne, M.* Rethinking the Privilege against Self-Incrimination. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2007, 27(2), p. 218–219. *Stumer, A.* The Presumption of Innocence: Evidential and Human Rights Perspectives. Oxford etc.: Hart, 2010, introduction; *Ashworth, A.* Four Threats to the Presumption of Innocence, *International Journal of Evidence and Proof*, Vol. 10, No. 4, 2006, p. 241, 243.
56. *Easton, S.* *The Case for the Right to Silence*, 2nd ed, Aldershot etc.: Ashgate, 1998, p. 192.
57. Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 18731/91 *John Murray v United Kingdom*, para. 51; Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumus lietās 33501/96 *Telfner v. Austria*, para. 16–18; Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā 10519/83 *Salabiaku v. France*, para. 28–30.
58. *Redmayne, M.* Rethinking the Privilege against Self-Incrimination. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2007, 27(2), p. 218–219; *Roberts, P., Zuckerman, A.* *Criminal Evidence*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2010, p. 414–416.
59. *Criminal Procedure in Europe*. Volger R., Huber B. (ed. by) Berlin: Duncker & Humblot, 2008, p. 12–15.
60. *Trechsel, S., Summers, S. J.* *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 244.
61. *Meikališa, Ā., Strada-Rozenberga, K.* Taisnīgums kriminālprocesā. *Jurista Vārds*, Nr. 48, 2011, 29. novembris.
62. *Trechsel, S., Summers, S. J.* *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 85, 96.
63. Sk. *Summers, S. J.* Fair Trials: the European Criminal Procedural Tradition and the European Court of Human Rights. Oxford etc.: Hart, 2007, p. 162–163; *Choo, A.* Compelling the Provision of Information: The Privilege against Self-Incrimination as a Human Right, 2010, September 13, Warwick School of Law Research Paper No. 2010/20. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=1676137> [skatīts 12.01.2013.], p. 13.
64. *Berger, M.* Self-Incrimination and the European Court of Human Rights: Procedural Issues in the Enforcement of the Right to Silence. In: *European Human Rights Law Review*, 2007, Issue 5, p. 521.
65. Sk. *Jackson, J.* Re-Conceptualizing the Right of Silence as an Effective Fair Trial Standard. *International and Comparative Law Quarterly*, 2009, Vol. 58, Issue 04, p. 861.
66. Dissenting Opinion of Judge Martens Joined by Judge Kuris: Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 19187/91 *Saunders v. United Kingdom*, para. 9, *Trechsel, S., Summers, S. J.* *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 348.
67. *Easton, S.* *The Case for the Right to Silence*, 2nd ed, Aldershot etc.: Ashgate, 1998, p. 186–191; *Ashworth, A.* Self-Incrimination in European Human Rights Law – A Pregnant Pragmatism? Symposium: The Future of Self-Incrimination: Fifth Amendment, Confessions, & Guilty Pleas. *Cardozo Law Review*, 2008. December, Volume 30, Number 3, p. 751–774. Pieejams: <http://lawlib.wlu.edu/CLJC/index.aspx?mainid=158&issuedate=2009-03-13> [skatīts 12.01.2013.], p. 13.
68. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 742. lpp.
69. Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/vispcd.htm> [skatīts 12.01.2013.].
70. Konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem: Staptautisks dokuments 10.12.1984., Latvijas Vēstnesis, Nr. 135, 2011, 30. augusts.
71. UN Human Rights Committee (HRC), CCPR General Comment No. 13: Article 14 (Administration of Justice), Equality before the Courts and the Right to a Fair and Public Hearing by an Independent Court Established by Law, 13 April 1984. Pieejams: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/453883f90.html> [skatīts 12.01.2013.].
72. Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā: 22978/05 *Gäfgen v. Germany*, para. 166–173.

73. Sk. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 203. lpp.
74. *Cape, E., Namoradze, Z., Smith, R., Spronken, T.* Effective Criminal Defence in Europe. [B. v.]: Interesentia, 2010, p. 86, 349, 405, 459.
75. Ar cieņu tiek saprasts personas sabiedriskā vērtējuma atspoguļojums viņas pašas apziņā, t. i., personas pašnovērtējums, savukārt ar godu – personas sabiedrisks novērtējums, kas ir izveidojies viņas darbības rezultātā. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 207. lpp.
76. *Лунатова, С.* Понятие чести и достоинства, его содержание и развитие в российской правовой системе. Pieejams: <http://do.gendocs.ru/docs/index-307730.html> [skatīts 12.01.2013.].
77. Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Adopted by General Assembly resolution 3452 (XXX) of 9 December 1975. Pieejams: <http://www2.ohchr.org/english/law/declarationcat.htm> [skatīts 12.01.2013.].
78. Tiesības uz privāto dzīvi ir noteiktas ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 12. pantā, Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 17. pantā, ECTK 8. pantā, kā arī Satversmes 96. pantā.
79. Sk. *Taslitz, A. E.* Confessing in the Human Voice: A Defense of the Privilege Against Self-Incrimination, *Cardozo Pub. L. Pol'y & Ethics J.*, 2008, Vol. 7, p. 206; Pieejams: http://works.bepress.com/andrew_taslitz/4 [skatīts 12.01.2013.]; *Arenella, P.* Schmerber and the Privilege against Self-Incrimination. *American Criminal Law Review*, 1982, Vol. 20., p. 31–61; Citēts: *Allen, R. J., Mace, M. K.* The Self-Incrimination Clause Explained and Its Future Predicted. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 2003. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=480143> [skatīts 12.01.2013.], p. 21; *Gerstein, R. S.* Privacy and Self-Incrimination, *Ethics*, 1970, Vol. 80, No. 2, p. 87–101.
80. Sk. *Allen, R. J.* Theorizing about Self-Incrimination. *Cardozo Law Review*, 2008, December, *Cardozo Law Review*, Vol. 30, No. 3, p. 734. Pieejams: <http://lawlib.wlu.edu/CLJC/index.aspx?mainid=158&issuedate=2009-03> [skatīts 12.01.2013.]; *Roberts, P., Zuckerman, A.* Criminal evidence. Oxford, New York: Oxford University Press, 2010, p. 412.–413.
81. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 265. lpp; *Roberts, P., Zuckerman, A.* Criminal evidence. Oxford, New York: Oxford University Press, 2010, p. 412.
82. *Roberts, P., Zuckerman, A.* Criminal Evidence. Oxford, New York: Oxford University Press, 2010, p. 413.
83. *Ibid.*, p. 412.
84. *Theophilopoulos, C.* The Privilege against Self-Incrimination and the Distinction between Testimonial and Non-Testimonial Evidence. *South African Law Journal*, 2010, Vol. 127, Issue 01, p. 122.
85. *Ibid.*, p. 120.
86. *Stumer, A.* The Presumption of Innocence: Evidential and Human Rights Perspectives. Oxford etc.: Hart, 2010, p. 38–39.
87. *Redmayne, M.* Rethinking the Privilege against Self-Incrimination. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2007, 27(2), p. 225; *Trechsel, S., Summers, S. J.* Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 96; *Ashworth, A.* Self-Incrimination in European Human Rights Law – A Pregnant Pragmatism? Symposium: The Future of Self-Incrimination: Fifth Amendment, Confessions, & Guilty Pleas. *Cardozo Law Review*, 2008. December, Vol. 30, Nr. 3, p. 751–774. Pieejams: <http://lawlib.wlu.edu/CLJC/index.aspx?mainid=158&issuedate=2009-03-13> [skatīts 12.01.2013.], p. 10–11, 13; *George, C. T. III, Bilder, M. D.* Aristotle's Paradox and the Self-Incrimination Puzzle, *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 1991, Vol. 82, No. 2., p. 243, 271; *Meikališa, Ā., Strada-Rozenberga K.* Taisnīgums kriminālprocesā. *Jurista Vārds*, Nr. 48, 2011, 29. novembris.
88. *Stumer, A.* The Presumption of Innocence: Evidential and Human Rights Perspectives. Oxford etc.: Hart, 2010, p. 37, 38.
89. *Ibid.*, p. 37–40.
90. *Ashworth, A.* Self-Incrimination in European Human Rights Law – A Pregnant Pragmatism? Symposium: The Future of Self-Incrimination: Fifth Amendment, Confessions, & Guilty Pleas. *Cardozo Law Review*, 2008. December, Vol. 30, Nr. 3, p. 751–774. Pieejams: <http://lawlib.wlu.edu/CLJC/index.aspx?mainid=158&issuedate=2009-03-13> [skatīts 12.01.2013.], p. 10.

91. Redmayne, M. Rethinking the Privilege against Self-Incrimination. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2007, 27(2), p. 225.
92. Ibid.
93. Theophilopoulos, C. The Privilege against Self-Incrimination and the Distinction between Testimonial and Non-Testimonial Evidence. *South African Law Journal*, 2010, Vol. 127, Issue 01, p. 122.

Summary

This article explores importance of the right not to incriminate oneself and analyses why it should be protected. The author formulates dual purpose of the right. First, as a procedural right, it helps to prevent conviction of innocent persons thus significantly reducing miscarriage of justice. Second, the right not to incriminate oneself as a substantial right ensures provision of commonly accepted legal and ethical standards in criminal procedure and consequently facilitates provision of human rights and protection of the whole judiciary system.